

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ตัวละครแล้ว ผู้วิจัยได้เลือกใช้ทฤษฎี "การสร้างความเป็นจริงทางสังคม" (Social Construction of Reality) ของ Peter Berger & Thomas Luckmann ซึ่งได้นำเสนอไว้เมื่อปี 2509 เป็นแนวคิดหลักในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เนื่องจากเห็นว่า ในฐานะที่ภาพยนตร์เป็นสถาบันหนึ่งซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ชม และ "ความรู้" หรือ "สาร" ที่ภาพยนตร์ถ่ายทอดนั้นเป็นสิ่งที่ได้ผ่านกระบวนการกลั่นกรองจากทัศนะของผู้ผลิตภาพยนตร์มาแล้วระดับหนึ่ง ความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ใน "โลกของภาพยนตร์" จึงมีลักษณะ เฉพาะตัวและมีเป้าหมายบางประการที่แตกต่างไปจากสถาบันอื่น ๆ

ทฤษฎี "การสร้างความเป็นจริงทางสังคม" นี้จะช่วยอธิบายว่า การกลายมาเป็นสถาบันของภาพยนตร์ (Institutionalization) มีกระบวนการเป็นอย่างไร และเหตุใดสารที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้หญิงในภาพยนตร์จึงมีลักษณะ เช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

2.1 แนวความคิดเรื่อง ศักยภาพของภาพยนตร์ไทยในการสร้างความเป็นจริงทางสังคม

กรอบความคิดใหญ่ที่สุดในประเด็นนี้คือ ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (PHENOMENOLOGY) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของวัฒนธรรมนิยม (CULTURALISM) เป็นหลัก แนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้คือ

"มนุษย์เป็นผู้สร้างปริบทหรือสภาวะการเกิดขึ้น โดยมีตนเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะหรือระเบียบสังคมนั้น เมื่อเป็นดังนี้ มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างสังคมขึ้น แล้วกำหนดความหมาย สิ่งต่าง ๆ ในสังคมนั้น ตามที่ตนเห็นสมควร หน้าที่ของนักสังคมวิทยา ก็คือ ศึกษาให้รู้ว่า

มนุษย์สร้างสังคม และระเบียบสังคม (Social order) ขึ้นได้
อย่างไร" (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2529: 187)

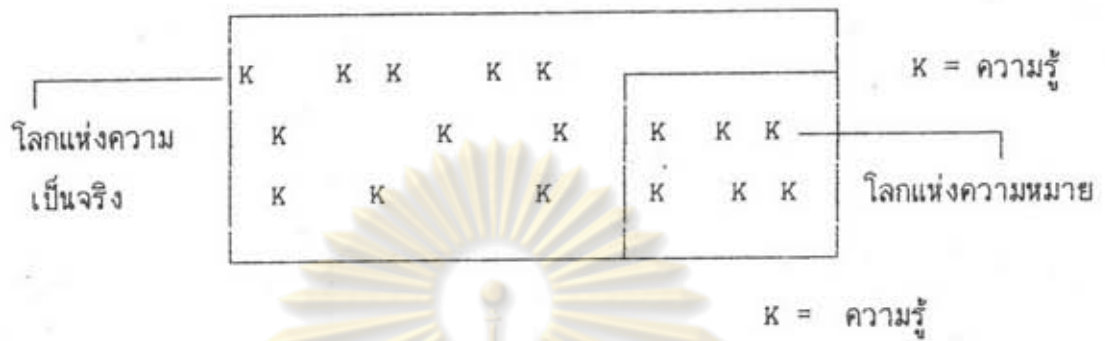
นั่นก็หมายความว่า ความหมายของสิ่งต่าง ๆ สังคม วัฒนธรรม และแม้กระทั่ง
ความเป็นจริง (REALITY) ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งสิ้น

ตามแนวความคิดของทฤษฎีนี้ อาจกล่าวได้ว่า โลก (WORLD) ของเราแบ่งออกเป็น
2 ส่วน คือโลกแห่งความเป็นจริง (World of Reality) และโลกแห่งความหมาย (World
of Meanings) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า

"โลกแห่งความเป็นจริง "เป็นโลกที่เราสามารถสัมผัสได้
ด้วยตนเองซึ่งมีค่าเรียกต่างกันไป เช่น Peter Berger เรียกว่า
Life-world และ Alfred Shutz เรียกว่า Paramount Reality
สิ่งที่เราสามารถสัมผัสได้นี้ อาจเป็นได้ทั้งสถานแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์
สร้างขึ้น เหตุการณ์ต่าง ๆ กระทั่งความฝัน และสิ่งที่ละครนำเสนอกี่ล้าน
แต่เป็น "ความเป็นจริง" ตามความหมายนี้ทั้งสิ้น" (Wuthnow et al.,
1983 : 32)

และเพราะความเป็นจริงเหล่านี้มีอยู่มากมายโดยที่เราไม่อาจหาความแน่นอนชัดเจน
จากมันได้ ตัวอย่างเช่น หากเราต้องการทราบความเป็นจริงเกี่ยวกับผู้หญิง เราจะต้องทำ
การศึกษาผู้หญิงทุกคนในโลกนี้อย่างละเอียดซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และข้อมูลที่ได้มาก็อาจเกิด
การเปลี่ยนแปลงได้เสมอ เราจึงต้องสร้าง โลกแห่งความหมาย (World of Meanings)
ซึ่งเป็น "โลกส่วนที่เราสามารถอธิบายได้ ให้ความหมายได้ กำหนดแบบแผนได้" เช่น เรา
บอกว่า ผู้หญิงคือมนุษย์ที่มีลักษณะทางกายภาพบางอย่างแตกต่างไปจากผู้ชาย แม้ว่าจะไม่สามารถ
อธิบายได้อย่างถูกต้องแท้จริง แต่ก็ก็เป็นคำตอบต่อคำถามที่เราต้องการได้ โลกแห่งความ
หมายมีความจำเป็นเพราะช่วยให้คนเรามีความมั่นคงในความรู้สึกมากขึ้น (Stability) เป็น
สิ่งที่ ยึดเหนี่ยวได้ และหากข้อมูลนี้จะมีการแปรเปลี่ยนไป ก็จะค่อยเป็นค่อยไป ไม่ได้ล้มล้าง
สิ่งที่เรารู้โดยฉับพลัน

หากจะสรุปเป็นภาพจำลองความสัมพันธ์ระหว่างโลกแห่งความหมาย กับโลกแห่งความเป็นจริงก็จะได้ภาพง่าย ๆ ดังนี้

คือ โลกแห่งความหมายหรือความรู้ส่วนที่เราเรารู้ได้มาจากการรับรู้เพียงบางส่วนจากโลกแห่งความเป็นจริง แล้วนำมาสร้างขึ้นเป็น "คลังแห่งความรู้" (Stock of Knowledge) ของเราขึ้น และที่กล่าวว่า มนุษย์เราได้สร้างความเป็นจริงขึ้นนั้น แท้จริงแล้วก็คือ ความเป็นจริงทางสังคม (Social Reality) นั่นเอง

ตามความเห็นของ Berger & Luckmann

"ความเป็นจริง (REALITY) ตามความเห็นของคนในสังคม (Society) หรือสถาบัน (Institution) หนึ่ง อาจจะแตกต่างไปจากของสถาบันอื่นก็ได้ ตัวอย่างเช่น สิ่งที่เป็นจริงสำหรับพระธิเบต อาจจะไม่เป็นจริงสำหรับนักธุรกิจชาวอเมริกัน [เช่น เรื่องการกลับชาติมาเกิดของดาไลลามะ ไม่เป็นจริงสำหรับพวกเขาเพราะเขาไม่มีความคิดในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดแต่คนไทยที่มีความคิดอย่างนี้จะยอมรับได้ - ผู้วิจัย]

การที่สังคมมนุษย์ในแต่ละสังคมมีการยอมรับความเป็นจริงที่แตกต่างกันนี้ เพราะคนแต่ละคนมีมุมมอง (World views) ที่ต่างกันทำให้ประสบการณ์ผ่านกระบวนการทางสังคมจนกลายมาเป็นความรู้ และสะสมต่อมาเป็น "คลังแห่งความรู้" (Stock of Knowledge)

เฉพาะของบุคคลหรือสังคมนั้น

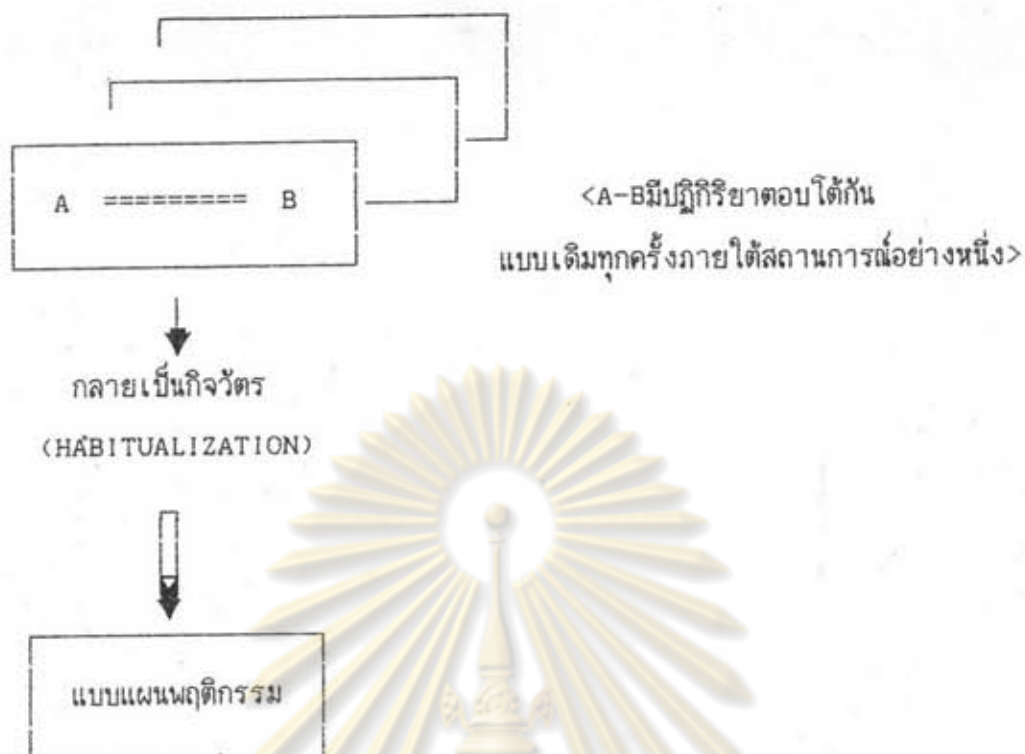

เมื่อได้ผนวกเข้ากับลักษณะของการเป็นสถาบัน (Institution) ความรู้นั้นจึงฝังรากลงจนกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับกันไปโดยปริยาย (Taken it for Granted) แล้วจึงพัฒนาไปเป็นการสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) อย่างสมบูรณ์แบบ

สถาบัน (INSTITUTION)

สถาบันเป็นผลมาจาก "กระบวนการ INSTITUTIONALIZATION" ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การจัดการให้ การกระทำ (ACTIONS) ใด ๆ ของมนุษย์เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกลายเป็นกิจวัตร (HABITUALIZATION) และเป็นแบบแผนพฤติกรรม (PATTERN) ซึ่งเป็นที่ยอมรับสำหรับสมาชิกในสังคมนั้น" (Wuthnow, 1984 : 40)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ซึ่งนั่นหมายความว่า คนในสังคมหนึ่งจะมีลักษณะการกระทำเฉพาะอย่างซึ่งแสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นสมาชิกของสังคมนั้น เช่น "A เป็นชาวอังกฤษ ชาวอังกฤษเป็นผู้ตรงต่อเวลา A จึงเป็นคนตรงต่อเวลา" (อภิญา เมืองพลกุล, 2528: 144)

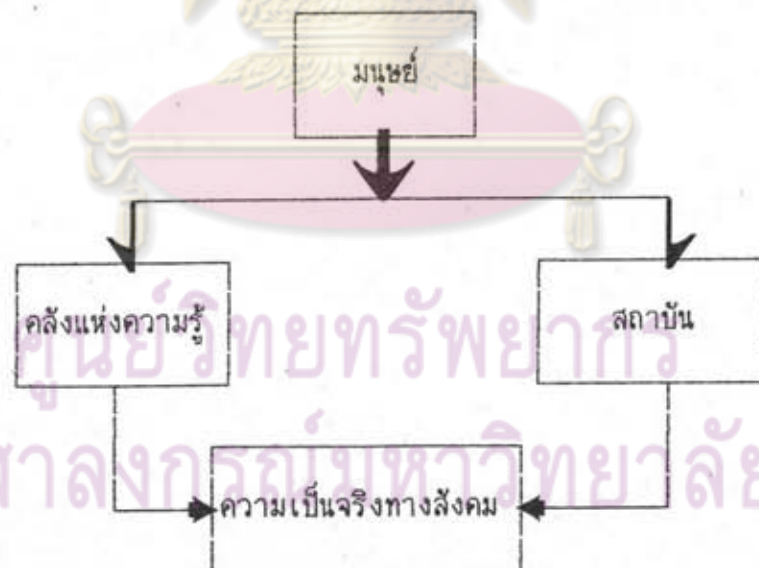
ประเด็นสำคัญของการเป็นสถาบันอยู่ที่มีการรับรองนำเอาไปปฏิบัติจนกลายเป็นแบบแผนที่คนโดยทั่วไปคาดเดาได้ว่าคนที่อยู่ในสังกัดของสถาบันนี้จะต้องมีรูปแบบพฤติกรรมอย่างหนึ่งต่อสถานการณ์หนึ่ง ๆ ถ้ามองในเชิงสังคมการเมือง สถาบันก็หมายความว่า "วิธีการใช้อำนาจเพื่อธำรงรักษา และสืบทอดวิธีการประเพณีปฏิบัติที่เป็นอยู่ในสังคม" (Rich อ้างถึงใน กัญญา แก้วเทพ, 2532: 80) ความเป็นแม่ในฐานะสถาบันจึงหมายความว่ารูปแบบพฤติกรรมที่กำหนดให้แม่ในแต่ละสังคมต้องปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ตามไม่ใช่ว่าทุกสิ่งจะก่อตัวขึ้นเป็นสถาบันได้ การกลายมาเป็นสถาบันนั้น จำต้องมีลักษณะสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. มีการพัฒนาผ่านช่วงเวลาเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง (Historical Process)
2. แม้ว่ามันจะเป็นผลผลิตของมนุษย์ แต่มันก็มีอำนาจควบคุมเหนือมนุษย์ (Controlling Characteristics) ด้วยเช่นกัน

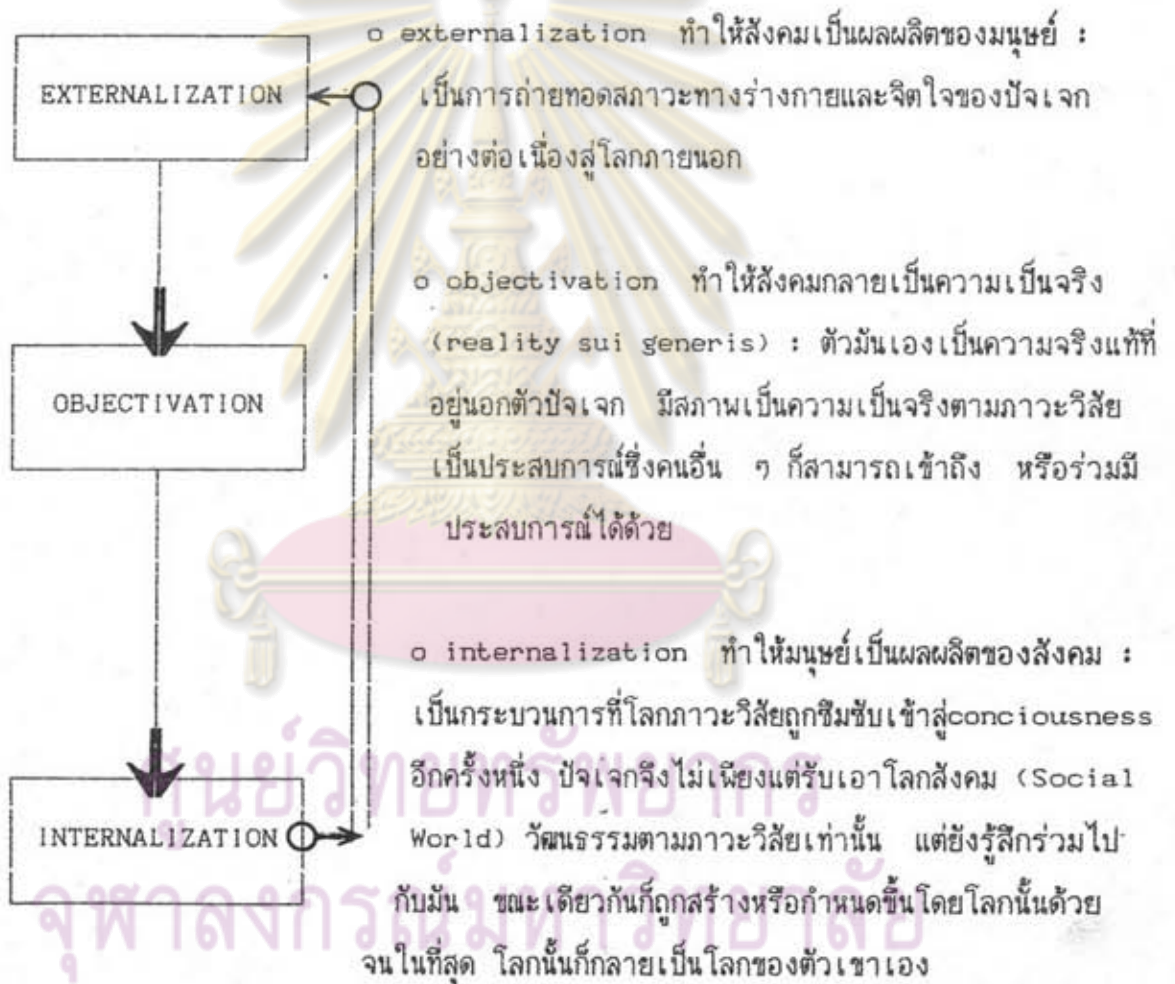
อำนาจการควบคุมนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการควบคุมทางสังคม (Social Control) เพื่อให้สมาชิกในสังคมนั้นยังคงยึดถือแบบแผนความคิดและการกระทำตามที่ได้กำหนดไว้ สถาบันจึงมีบทบาทในการช่วยลดภาวะการตัดสินใจของมนุษย์ เพราะการดำเนินชีวิตในแต่ละวันจะปฏิบัติตามแบบแผน ไม่จำเป็นต้องมีการให้ความหมาย (Define) หรือตีความ (Interpret) กันใหม่ หรือคิดหาคำตอบด้วยตัวเองว่าจะทำอย่างไรดีกับสถานการณ์ขณะนั้น เพราะสิ่งเหล่านี้ถูกกำหนดเป็นแบบแผนพฤติกรรม บรรจุอยู่ในคลังแห่งความรู้ของพวกเขาแล้ว พฤติกรรมต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่คาดเดาได้ (Predictable) สิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบของสถาบันจึงมีความมั่นคง (Stability) สูง

เมื่อคลังแห่งความรู้ ผสมเข้ากับการเป็นสถาบัน จึงเกิดการสร้างสรรค์ของความเป็นจริงสำหรับสังคมนั้นชุดหนึ่ง (Social Construction of Reality)

การเป็นสถาบันนั้นนอกจากจะต้องมีคลังแห่งความรู้และความเป็นจริงทางสังคมชุดหนึ่งของตนเองแล้ว ยังจะต้องพยายามทำให้สถาบันมีความมั่นคงสืบต่อไปโดยใช้กลวิธี (strategy) ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง คล้ายกับลักษณะของการสืบทอดมรดก (Inherent) หรือขยายวงกว้างออกไปสู่กลุ่มสังคมอื่น เพื่อให้เกิดการยอมรับความเป็นสถาบันนี้อย่างกว้างขวาง

นี่คือความหมายที่ว่า "มนุษย์เราไม่ได้เป็นแต่ผู้สร้างสังคมแต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ได้ถูกสังคมกำหนดด้วยทั้งโดยที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว" Berger & Luckmann ได้แสดงให้เห็นกระบวนการของปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอนดังนี้

(Berger & Luckmann อ้างถึงใน Wuthnow, 1984 : 42)

Berger ได้ให้คำอธิบายในเรื่องความจำเป็นของ INTERNALIZATION เพิ่มเติม

ว่า

"เมื่อแรกเกิดมา คนเรายังไม่มีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่ง (participation) ของสังคม เพียงแต่มีศักยภาพที่จะเป็นเท่านั้นจุดเริ่มต้นของการเข้าเป็นสมาชิกของสังคมนั้นเกิดขึ้นเมื่อมี INTERNALIZATION ซึ่งถือเป็นการสร้างความเหมาะสมแห่งความเป็นจริงทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับการตระหนักรู้ (consciousness) ของแต่ละคน"

จนกระทั่งปัจเจกบุคคลกลายเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคม ส่วนกระบวนการที่เกิดขึ้นในการ INTERNALIZATION แท้จริงก็คือการสังคมนิยม (socialization) นั่นเอง ซึ่งเป็นกระบวนการลดทอนความเป็นปัจเจกให้เข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Berger, 1966 : 130)

กลยุทธ์ที่สำคัญของการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นก็คือ การมอบบทบาททางสังคม (Social Role) ให้ บทบาททำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่าง ความหมายตามอัตตวิสัย (Subjective Meaning) กับ Objective Meaning เช่นที่สถาบันในสังคมได้กำหนดไว้ บทบาทจึงเป็นตัวแทนของระเบียบสถาบัน ดังที่เบอร์เกอร์บอกว่า

"ปัจเจกจะเข้ามามีส่วนร่วมใน social world โดยการแสดงบทบาทซึ่งในที่สุด ก็กลายมาเป็นความเป็นจริงตามอัตตวิสัยที่มีความหมายสำหรับเขาเพราะเขาได้รับเอาบทบาทเหล่านั้นเข้ามาสู่ตัวเอง (internalizing)" (Berger อ้างถึงใน Wuthnow, 1984 : 42)

อย่างไรก็ตาม INTERNALIZATION ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างง่ายดายเพราะ แต่ละคนต่างก็มีความเป็นตัวของตัวเองอยู่ในระดับหนึ่ง การที่เขาจะยอมรับความรู้ใหม่เข้าสู่คลังแห่งความรู้ของตนเอง ได้ก็ต่อเมื่อเขาเกิดความยอมรับในความรู้ใหม่นั้น ดังนั้นการจะอีกประการหนึ่งของสถาบันที่จะทำให้ INTERNALIZATION ประสบความสำเร็จได้ก็คือ การสร้างความน่าเชื่อถือให้กับความรู้ หรือความเป็นจริงทางสังคมนั้น วิธีการที่สถาบันสังคมใช้อยู่ก็คือ การสร้างความชอบธรรม (LEGITIMATION) ให้กับความเป็นจริงทางสังคมชุดนั้น

ความจริงความรู้ทุกอย่างแสดงหน้าที่ "สร้างความชอบธรรม" legitimating ให้กับตนเองอยู่แล้ว และความเป็นจริงก็ยิ่งอาจถูกบิดเบือนไปเพื่อที่จะสนับสนุนให้ความเป็นจริงนั้น มีความชอบธรรมในระดับที่ทำให้คนยอมรับได้ (Wuthnow, 1984 : 50)

"การสร้างความชอบธรรมนี้ไม่ใช่สิ่งจำเป็นในกระบวนการ INTERNALIZATION ในขั้นแรก ๆ แต่จะเกิดขึ้นเมื่อมีการถ่ายทอดความรู้หรือความเป็นจริงไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง [หรือคนในสถาบันอื่น - ผู้วิจัย] และสิ่งที่ถ่ายทอดไปนั้น ไม่ใช่แต่เพียงความรู้ แต่ยังมีค่านิยมแฝงอยู่ด้วย เพราะมันเป็นทั้งกระบวนการให้คำอธิบาย และให้การยอมรับ (explaining & justifying) ต่อสิ่งนั้น [ความรู้ ความเป็นจริง แบบแผนพฤติกรรม วิธีคิด ฯลฯ - ผู้วิจัย] เป้าหมายสำคัญที่สุดของการสร้างความชอบธรรมก็คือ ต้องทำให้สิ่งนั้นเกิด ความน่าเชื่อถือในแง่ข้อเท็จจริง และมีคุณค่าในตัวของมันเอง โดยสรุปแล้ว

"หน้าที่ที่แท้จริงของการสร้างความชอบธรรมก็คือการผลิตระบบความหมายและคำอธิบายชุดใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังรักษาระบบคุณค่าและคำอธิบายดั้งเดิมให้คงอยู่ในความรับรู้ของสมาชิกรุ่นใหม่" (อภิญา เมืองพูนกุล, 2528:144)

แต่สังคมก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ หนึ่งอยู่กับการพยายามตอกย้ำคำสั่งแห่งความรู้และความเป็นจริงทางสังคมชุดเดิมจึงจำต้องอาศัยมาตรการที่จะทำให้การเปลี่ยนแปลงคำสั่งแห่งความรู้นั้นไม่กระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพ (Stability) ของสถาบัน

"เครื่องกลทางความคิด" ในการสร้างสถาบันไว้ คือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1) การบำบัด (therapy) คือการพยายามโน้มน้าวให้กลับมายอมรับและเห็นชอบกับความชอบธรรมของความเป็นจริงทางสังคมเท่าที่มีอยู่เดิม โดยการแสดงให้เห็นว่า การไม่เชื่อในกรอบความคิดเดิมนั้นก่อให้เกิดความเจ็บปวด จนล้มเลิกความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงหรือมีพฤติกรรมประนีประนอม

2) การทำลายหรือกำจัด (nihilation) การกำจัดถือเป็นการสร้างความชอบธรรมในทางลบมากกว่า เพราะใช้วิธีการปฏิเสธความรู้ใหม่โดยสิ้นเชิงด้วยการไม่ยอมให้มีความรู้ใหม่ในอีกต่อไป นับว่าเป็นทำลายล้างความชอบธรรมของความเป็นจริง (REALITY) ซึ่งได้แสดงให้เห็นเป็นปรากฏการณ์ที่ชัดเจนแล้วแต่ไม่ตรงตามความหมายหลักที่สังคมหรือสถาบันได้กำหนดไว้ (Wuthnow p. 50) [พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นการปฏิเสธสิ่งที่มีอยู่จริง โดยไม่ให้การรับรองว่าสิ่งนั้นมีอยู่จริงหรือไม่ให้เกิดขึ้นมาอีกในบริบทของสถาบันนั้น - ผู้วิจัย]

ทั้งสองวิธีการก็ถือเป็นการสร้างความชอบธรรม (legitimizing apparatus) เพื่อรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรมหรือสถาบันนั้นไว้ แต่ก็สร้างความเจ็บปวดให้กับผู้พยายามเปลี่ยนแปลงคลังแห่งความรู้ของสถาบันเป็นอย่างยิ่ง Berger จึงย้ำอยู่เสมอว่า ปัจเจกบุคคลสามารถบอก "ปฏิเสธ" ต่อความเป็นสถาบันได้ แต่ก็ต้องพร้อมที่จะถูกโดดเดี่ยว (alienated) รวมทั้งการถูกกล่าวโทษจากสังคมนั้นหากสถาบันนั้นไม่ให้การรับรอง

แต่หากสถาบันมีศักยภาพและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนก็จะใช้วิธีที่ 3 คือ ให้ทางเลือก (Alternation)

3) ทางเลือก Alternation เป็นประสบการณ์หนึ่งซึ่งยอมให้มุมมองใหม่ (new perspective) ของสังคมและตัวตนใหม่ (new identity) เกิดขึ้น หากมีการเงื่อนไขต่าง ๆ ของโครงสร้างสังคมใหญ่ให้การรับรอง แสดงให้เห็นว่าแม้ "ตัวตน" จะเป็นส่วนสำคัญ แต่จะยังดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมันสอดคล้องเหมาะสมกับกาลเทศะ (Space & Time) หากเกิดความไม่เหมาะสมขึ้นเมื่อใดก็จะต้องหาทางเลือกที่จะปรับหรือผสานให้สถาบันคงอยู่ได้ (Wuthnow, 1984: 46)

ในฐานะที่ภาพยนตร์เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมและมีบทบาทในการสร้างความเป็นจริงทางสังคมชุดหนึ่งด้วย และสามารถเชื่อมโยงไปเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับสถาบันภาพยนตร์ในฐานะผู้ผลิตได้ ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีนี้มาเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นกับการสร้างตัวละครหญิงในภาพยนตร์ไทย

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศไทย ยังไม่มีการทำการศึกษาอย่างจริงจังอาจเนื่องมาจากภาพยนตร์ถูกมองว่าเป็นสื่อที่สร้างเพียงความบันเทิง ไม่มีผลกระทบต่อที่จะก่อปัญหาให้กับประเทศไทย และประเด็นผู้หญิงก็ยังไม่เห็นว่ามีปัญหาใดเกิดขึ้น แต่ในต่างประเทศ ประเด็นผู้หญิงกับสื่อมวลชน เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจมาศึกษากันมาก ไม่ว่าจะเป็นในวรรณกรรม ละครโทรทัศน์ ละครวิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ หรือแม้กระทั่งในการ์ตูนการเมืองโดยส่วนมากมีเป้าประสงค์ประการหนึ่งคือ เพื่อตอบคำถามว่า สถานภาพของผู้หญิงในสายตาสื่อมวลชนเป็นอย่างไร

การเสนอข้อสรุปของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ คือ

1. ผู้หญิงในภาพยนตร์ต่างประเทศ
2. เรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงในภาพยนตร์ไทย
3. ภาพยนตร์กับสังคม

1. ผู้หญิงในภาพยนตร์ต่างประเทศ

งานวิจัยของ Andrea L.Press หัวข้อ Ideologies of Femininity :
Film and Popular Consciousness in the Postwar Era.

Press ได้ทำการวิจัยผู้หญิงในภาพยนตร์ฮอลลีวูด ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ประมาณ ทศวรรษที่ 40) จนถึงทศวรรษที่ 70 โดยแบ่งออกให้เป็น 3 ยุค โดยถือเอาช่วงที่ผู้หญิงตื่นตัวในเรื่องสิทธิสตรี (Feminism) เป็นเกณฑ์ ดังนั้น ยุคต่าง ๆ ของ Press จึงเป็นดังนี้

1. ยุคก่อนเฟมินิสต์ (Prefeminist) ประมาณต้นทศวรรษที่ 1940 ถึงต้นทศวรรษที่ 1960
2. ยุคทองของเฟมินิสต์ (Feminist Period) จากช่วงกลางทศวรรษที่ 1960 จนถึงปลายทศวรรษที่ 1970

3. ยุคหลังเฟมินิสต์ (Post Feminist) ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา Press กล่าวว่ายุคนี้เป็นยุคที่ความรู้สึกเกี่ยวกับเฟมินิสต์ (สิทธิสตรี) ตกต่ำลงมากทั้งจากผู้ชายและผู้หญิงเอง

เมื่อแบ่งยุคดังกล่าวแล้ว ได้แบ่งเนื้อหาของภาพยนตร์ออกเป็น 2 ประเภท คือ ภาพยนตร์ที่เสนอภาพของผู้หญิงตามค่านิยมเดิม กับอีกประเภทหนึ่ง คือ ภาพยนตร์ที่เสนอภาพผู้หญิงแกร่ง (Strong - Women Picture)

ประเภทแรกหมายถึง ภาพยนตร์ที่เสนอภาพของผู้หญิงที่อยู่ในบ้าน ไม่ต้องต่อสู้กับอะไรมากนัก มีผู้ชายคอยปกป้องดูแล และปัญหาที่พบจะมีเรื่องของความรักเข้ามาเกี่ยวข้อง

ส่วนประเภทที่ 2 ผู้หญิงแกร่งนั้น หมายถึง ผู้หญิงที่ต่อสู้กับการทำงาน หรือจะต้องเป็นแม่บ้านและทำงานนอกบ้านไปพร้อมๆ กัน ปัญหาที่เกิดขึ้น มักจะเป็นปัญหาในที่ทำงาน หรือเกิดปัญหาแบ่งเวลาไม่ถูกระหว่างงานกับครอบครัว

สำหรับการเลือกภาพยนตร์มาใช้ศึกษา ผู้วิจัยใช้ภาพยนตร์ที่มียอดรายได้สูงสุด (Top-Grossing) ในแต่ละปี 10 - 15 เรื่อง ผู้วิจัยยอมรับว่า การคัดเลือกตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์นี้ยังไม่ดีนัก และในภาพยนตร์ที่เลือกมานั้น ก็เชื่อว่าจะมีภาพยนตร์ที่เป็นเรื่องของผู้หญิงตรงตามที่ผู้วิจัยต้องการ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหาทางออกสำหรับตัวอย่างที่จะเลือกมาศึกษาใหม่ ด้วยการเลือก (Choosing) ที่จะศึกษาภาพยนตร์เป็นเรื่องราวๆ ไปโดยไม่ได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างงานวิจัยอื่น ๆ แต่ก็เชื่อได้ว่าจะได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้องและเหมาะสมกับการศึกษาหัวข้อ " อุดมการณ์ของกลุ่มเฟมินิสต์ " ในแต่ละยุค

ผลการศึกษาริวิจัยพบว่า ภาพพจน์ของผู้หญิงในภาพยนตร์ทั้ง 3 ยุคนั้น มีส่วนที่แตกต่างกันอยู่อย่างเห็นได้ชัด แม้ว่ายุคก่อนและหลังยุคทองของเฟมินิสต์จะดูคล้ายคลึงกันอยู่บ้างก็ตาม

ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบภาพยนตร์เรื่อง " All about Eve " (1950) กับ " An Officer and A Gentleman " (1980s) พบว่า จุดที่แตกต่างกันระหว่างภาพยนตร์ทั้ง 2 เรื่องนี้ ได้แก่

1. เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา และการใช้ความสัมพันธ์ทางเพศเพื่อหาประโยชน์
ใส่ตัว

2. จุดหมายปลายทางของหญิงทุกคน คือ การได้สามีที่จะยกระดับชีวิตทางเศรษฐกิจ
ของตนได้ แต่สำหรับหญิงในยุคก่อนเฟมินิสต์จะเป็นฝ่ายกระทำ คือ เลือกผู้ชาย และมีวิธีการ
ต่างๆ นานาที่จะทำให้ผู้ชายเลือกตน ("How To Marry a Millionaire") ชัยชนะคือให้
หญิงคนใดคนหนึ่งได้แต่งงานกับผู้ชายที่เป็นเป้าหมาย แต่ในยุคหลังเฟมินิสต์เห็นว่า ผู้หญิงจะ
ช่วงชิงความเป็นหนึ่งกันเองด้วย หรือหากจะร่วมมือกัน แต่ต้องไม่ใช่มุ่งหวังผู้ชายคนเดียว

ผลการวิจัยยังระบุชัดเจนว่า ผู้หญิงในภาพยนตร์ยุคหลังเฟมินิสต์จะหวนกลับไปหารูป
แบบของหญิงยุคโบราณมากขึ้น เช่น ถึงแม้จะมีปัญหาทางการเงิน แต่ก็ไม่ได้หางานทำ หรือเมื่อ
ตั้งครรภ์โดยไม่มีพ่อก็ยอมตั้งท้องแทนที่จะไปทำแท้งตามที่คน(อเมริกัน)ทั่วไปปฏิบัติ เป็นต้น

2. ผู้หญิงในภาพยนตร์ไทย

งานวิจัยย่อย ๆ และบทความที่จะให้แนวความคิดในการศึกษาสตรีกับภาพยนตร์เช่น
บทความของ "บุรุษายุ" เรื่อง "ผู้หญิง ความรัก กับกามารมณ์ในหนังไทย" (2529)

ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ตัวละครหลักฝ่ายหญิงออกมาจากภาพยนตร์ไทยที่
ออกฉายในปี 2529 สามเรื่องด้วยกัน คือ เมียแต่ง น้ำเซาะทราย และ ช่างมัน ฉันไม่แคร์
ทั้ง 3 เรื่องมีเป้าหมายที่ตรงกันอย่างหนึ่งคือ แสดงเรื่องราวของรักสามเส้า แต่ส่วนที่ต่างไป
จากกันก็คือ บทบาทของผู้หญิงในภาพยนตร์ทั้ง 3 เรื่องต่อปัญหาความรัก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนจำแนกลักษณะของผู้หญิงออกเป็น 3 แบบคือ

1. แบบอนุรักษ์นิยม หรือแม่ศรีเรือนแสดงออกถึงการเป็นตัวแทนของคำว่า "กุลสตรี"
โดยแท้จริง หัวเก่า ทำหน้าที่ของการเป็นเมีย และแม่อย่างชัดเจน ซึ่งในที่สุดแล้วพระเอกก็
ต้องยอมพ่ายแพ้ต่อความดีเหล่านั้น

2. แบบหัวใหม่ไร้เหตุผล พฤติกรรมของตัวละครลักษณะนี้มักจะพบรักกับผู้ชาย (พระเอก) ภายในเวลาอันรวดเร็ว ฟรีเชกส์ ปฏิเสธการแต่งงานด้วยเหตุผลว่าจะทำให้ขาดอิสรภาพ มีความเป็นเสรีนิยมจนเกินขอบเขต ตามใจตนเองจนถึงกับแย่งสามีของเพื่อนได้

3. แบบ "ช่างมัน...ฉันไม่แคร์" เป็นตัวละครที่แสดงบุคลิกภาพที่เด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ และใช้เหตุผล เป็นตัวของตัวเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า มีความเป็นไทต่อตัวเอง

ผู้หญิง 2 แบบแรก เป็นตัวละครที่พบได้มากที่สุดในภาพยนตร์ไทย ส่วนแบบที่สามนั้น ยังมีอยู่น้อย แต่ก็นับได้ว่าเป็นชัยชนะของความคิดที่เสรี และสร้างสรรค์ด้วยการตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวของนางเอก เป็นเสียงเรียกร้องให้หญิงไทยตระหนักต่อคุณค่าของตนเองว่า ไม่ใช่เป็นแต่เพียงเพศที่อ่อนแอในสายตาของชาย หรือเป็นเพียงเครื่องบำเรอกามารมณ์ของชาย หรือมีชีวิตเพื่อเป็นแม่ศรีเรือนเพียงอย่างเดียว

3. ภาพยนตร์กับสังคม

3.1 John Howard Lawson เสนอบทความเรื่อง "Social Function of the Film" ซึ่งให้เห็นว่า วิกฤติการณ์บางอย่างในสังคม (crisis) ที่ไม่สามารถจะวิพากษ์วิจารณ์กันได้ในสื่อมวลชนแขนงอื่น ก็สามารถหยิบยกมากล่าวถึง อ้างถึง หรือแม้กระทั่งแสดงออกได้ในภาพยนตร์ ส่วนจะในระดับใดก็ต้องแล้วแต่แนวทางในการนำเสนอและระบบกลไกอื่นๆ ในสังคมที่จะเข้ามามีส่วนในการจำกัดและควบคุมในเรื่องของบทและการกำกับการแสดง

ยกตัวอย่างวิกฤติการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 วงการภาพยนตร์ฮอลลีวูดได้รับความกระทบกระเทือนจากสงครามโลกมากในแง่เศรษฐกิจ ทำให้ฟิล์มภาพยนตร์ขาดแคลน ผู้สร้างบางคนต้องระงับงานสร้างภาพยนตร์ไว้ก่อน ในแง่เนื้อหาที่ต้องทำให้สอดคล้องกับภาวะสงคราม ภาพยนตร์หลายเรื่องจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำหรับ "โฆษณาชวนเชื่อ" (Propaganda) ให้กับรัฐบาล ทำหน้าที่ปลุกขวัญและกำลังใจของประชาชน และช่วยเรียกร้องให้คนหนุ่มมาเป็นทหาร อย่างไรก็ตาม การเสนอเรื่องราวของสงครามในภาพยนตร์อาจจะบิดเบือน (distorted) ไปจากความเป็นจริงบ้าง แต่ก็ยังมีเค้าของความเป็นจริงอยู่

3.2 Tomasz Warchol ได้เสนอบทความชื่อ "The End of the Beginning" เป็นบทความเกี่ยวกับงานวิจัยภาพยนตร์โปแลนด์ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ชี้แจงให้เห็นว่า ภาพยนตร์ได้ทำหน้าที่เป็นทั้ง "กระจกเงา" สำนึกและผู้ศึกษาความเป็นไปของสังคมโปแลนด์ไปพร้อม ๆ กัน ภาพยนตร์ในช่วงนั้น จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเหลวแหลกของระบบราชการ

3.3 งานวิจัยของ Gath S. Jowett หัวข้อ "Giving Them What They Want : Movie Audience Research Before 1950" ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ชมมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงต่อภาพยนตร์โดยเฉพาะในส่วนของรายได้สำหรับภาพยนตร์เรื่องนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างภาพยนตร์ซึ่งมีอยู่หลากหลายประเภทกับผู้ชมซึ่งมีอยู่หลากหลายกลุ่มนั้น ก็พอจะอธิบายถึงสถานการณ์ทางสังคมได้ดีอีกด้วย กล่าวคือ ถ้าภาพยนตร์ประเภทใดทำรายได้ดี ก็ถือได้ว่า ผู้ชมกลุ่มนั้นและสิ่งที่คนกลุ่มนั้นให้ความสนใจถือว่าอยู่ในกระแสแห่งความนิยม และนับเป็นการเคลื่อนไหวของสังคมอย่างหนึ่งที่จะศึกษาได้โดยผ่านภาพยนตร์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย